

॥ ॐ तत्सत् ॥

રૂકિમણીહરણ

નાટકનાં ગાયનો તથા સંક્ષિપ્ત સાર.

લેખક:—મહારાણીશંકર અંબાશંકર શર્મા.

ચંદ્રગુપ્ત, સમ્રાટ અશોક વિગેરેના લેખક.

મુંબઈ.

પ્રકાશક:—ઝવેરી ચંદુલાલ દલસુખરામ ઘોળસાહુ

શ્રી દેશીનાટક સમાજના માલિક

અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૨૦૦૦

સને ૧૯૧૮

સંવત ૧૯૭૪

અમદાવાદ, પાનકોરના નાકે આવેલા ધી મનહર પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં મોતીલાલ અણ્ણપતરાએ છાપ્યાં.

મૂલ્ય ૦-૩-૦ આના

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથોના સંગ્રહ
૭૬૩૦

આ નાટક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ તથા ઈંગ્લીશ કોમ્પીરાઇટ
એક્ટ સને ૧૯૧૧ મુજબ પ્રસિદ્ધ કર્તાએ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે
માટે કોઇએ છાપવું, છપાવવું, વેચવું, વેચાવવું તથા
બજવવું, બજવાવવું નહીં.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૬૩૦

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રૂઢી ખાતિ ૧૯૨૫

વિષય

પ્રસ્તાવના.

“રૂઢિમણી-હરણ” ના લેખકનો અને મહારો સંબંધ અમે બંનેએ અમારું “બાલ સ્વરાજ્ય” છોડીને “પ્રાથમિક શાળા”ના નામથી ઓળખાતા બંદિખાનામાં “મહેતાજી માખાપ” ની નજર નીચે નજરકંઠની સ્થિતિ સ્વીકારી તે સમય કરતાં પણ જૂનો છે.

અત્યાર સૂધી રા. મહારાણીશંકર ગુર્જર વાચકવર્ગને પોતાની લેખિનીની માત્ર અહિં તહિં ઝાંખીજ કરાવતા હતા. શરૂઆતમાં આપણને એ સમયના તરણ “કવિ મહારાણીશંકર” નો પરિચય “મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળી” ના “નંદ બત્રીસી” ના પ્રયોગમાં થયો હતો. ત્યાર પછી રાત્રિ દિન હિંદ મૈયાનાં પેટ ભરાને ગાન ગાનાર અને અભિનિવેશમયી રહુકા કરનાર, એ અરસામાં આખા ગુજરાતના ક્ષિતિજ ઉપર કોઈ આપણી નજરે પડેલ હોય તો તે આ ન્હાનો, ઉત્સાહી, “ઉપદેશક” જ હતો. આપણા ઘણા સાક્ષર મહાશયોને તો કદાચ એ વાત યાદ પણ નહિ હોય; કારણકે બનવા જોગ છે કે એઓ સાહેબોને તે સમયે “સાક્ષર-કુંડાળા”ની બહારના એક છરતા, “કાઠિયાવાડી,” “શિખાડ,” લેખકની કવિતાઓ નિઘામાં લેવાની ફરસદ નહિ હોય ! આમ “બનવા જોગ છે” એટલુંજ નહિ પણ આમજ બન્યું છે એમ કહિએ તો ખોટું નથી. કારણકે ક્યાંય પણ ગુર્જર સાહિત્યના વર્તમાન ઇતિહાસમાં કોઈ સમાલોચકે “શંકર સંગીતાવલિ,” “સતી સંગીતાવલિ,” “અશોક,” “ચન્દ્રગુપ્ત” આદિનું અસ્તિત્વ પણ સ્વીકાર્યું હોય એમ મહને યાદ નથી, -જે કે ગુર્જર સાહિત્યની કેટલીક જૂની, આબરૂદાર, પુરાણવસ્તુશોધક પહેડીઓમાંથી નિકળતાં ટાલણાં અને પુરાણો ઉપર મહાભાષ્યો ચિતરાયાં છે, અને તેના ઉપર અનેક માસિકોનાં અનેક પડતર પાનાંઓના ન્યોછાવર થયા છે એ સર્વવિદિત છે !

આપણી ગુર્જર રંગભુતિ ઉપર દર વર્ષે બહોળું સાહિત્ય બહાર પડે છે; તે બધું સંગીન અને ગણતરીમાં લેવા જેવુંજ હોય છે એમ કોઈ દાવો કરવું નથી, છતાં એ સર્વ નાટ્યસહિત તરફ જ એક સામટી ઉપેક્ષા અને અવગણના આપણા સાહિત્યવિવેચકોએ આજ પર્યંત દર્શાવી છે તે કદિ પણ માફ કરી નહિ શકાય. છપાઈને બહાર પડ્યું અને બે છાપાઓમાં

બહેરાત પાસ્યું તેટલુંજ “સાહિત્ય” અને રંગભૂમિ ઉપર હબરો પ્રેક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચનારું પણ મુદ્રાંકિત નહિ થયેલું બાકીનું સર્વ લખાણ “કચરો” એવી વિચિત્ર ટુલના બુદ્ધિ હાલ આપણે ત્યાં પ્રવર્તે છે.

સંસ્કારી લેખકોની કૃતિઓ પ્રેક્ષકોની દૃષ્ટિ સમીપ માત્ર થોડો સમય પતંગીયાંની માફક ચમકીને પાછી હમેશને માટે મરણ શરણ થઈ આપણી દૃષ્ટિમાંથી ખસી જાય એ ખરેખર ખેદજનક છે. આપણા નાટ્ય સાહિત્યોધાનમાં ઠેર ઠેર એવાં અનેક સુગંધિત ફુલો પોતાની સુગંધિ નિર્ગળ વાતાવરણમાં નિરર્થક ઠાલવી રહ્યાં છે. અલબત્ત તેની સાથે પારાવાર કચરો પણ ઉત્પન્ન થઈ રહ્યો છે. પરંતુ કચરો કયો અને સુવર્ણ કયું, ધોર કયો અને ગુલાબનો છાંડ કયો, તેની કસોટી તો જ્યારે એ સર્વ સામગ્રી સાહિત્યની પ્રયોગ શાળામાં સ્વસ્થતાથી તપાસવામાં આવે ત્યારે થઈ શકે. કારણ કે ફેટલીકવાર શનિવાર અને રવિવારના ઠીંસા સાથે શોભાયમાન અને ચમકદાર દેખાતાં નાટ્ય-રત્નો સાહિત્ય પ્રયોગશાળામાં કાચના કકડા નીકળવા સંભવ છે. આ પરિસ્થિતિ ધ્યાનમાં રાખીને “રૂકિમણી હરણ” નું અવલોકન કરવામાં આવશે તો જરૂર તેમાં ઠેર ઠેર સુવર્ણ અને સુગંધિનો અનુભવ થશે. શ્રી કૃષ્ણચન્દ્ર તથા રાધાજી અને રૂકિમણીના જીવનની પાંખડિએ પાંખડિએ પુણ્યવંતો પરાગ અને રસમયી મધુરતાજી ભરેલાં છે, એટલે એ મુમધુર જીવનોને આલેખનાર નાટ્યકૃતિ એ પરાગ અને એ રસથી સ્પર્શિત થયા વિના રહેજ નહિ. શ્રી કૃષ્ણની આખી જીવનકળા એટલા બધા રમણીય પ્રસંગોથી ભરપૂર છે કે એ બધા પ્રસંગોને ન્યાય આપવો એજ વિષમ કાર્ય છે. તેથીજ લેખકે જે અનેક પ્રસંગોની ધટના કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે તેટલાથીજ તે ધન્યવાદને પાત્ર થઈ ચુકે છે. પ્રાચીન અવસ્થાને વર્તમાન અવસ્થા સાથે જોડવાને અર્થે લેખકે સ્થળે સ્થળે પુલો બાંધવાનું સુંદર સાહસ કરેલ છે. કર્મયોગ, સિદ્ધિ, પ્રારબ્ધ, ભકિત આદીનાં નવાં પાત્રો યોજી લેખકે નવી રસપ્રદ ધટના તથા રાધાજીનું ભક્તિ-સ્વરૂપ આલેખીને નાટ્યકારે ઇતિહાસની યથાર્થતામાં અદ્ભુત મોહકતા ઉમેરી છે. શ્રી કૃષ્ણનાં આદિતીય જીવન-સરવરમાંથી ગહારી કાઢી નાંખી નાટ્ય કૃતિ માટે એકાદ ઝારી ભરી લેવાનો મને લોક થઈ આવ્યો હતો, પરંતુ એ સરવરમાંથી પોતાના નાટ્યપટો ભરવા અનેક લોકોએ હુબકીઓ મારીને એ સાગર સમા સરવરને એટલું તો ડખોળી નાંખ્યું છે કે એ દિશામાં જવાની હું અત્યાર

સુખી હિમ્મત કરી શક્યો નથી. શ્રીયુત મહારાણીશંકરે તે હિમ્મત બતાવી
તે ખાતે હું એમને જોડ્યો ધન્યવાદ આપું તેટલો જાણે છે. કારણકે હું
માનું હું કે શ્રીકૃષ્ણની મહાન જીવનકલાના થોડા પણ અંશને કોઈ ગુર્જર
નાટ્યકારે યથાર્થ ન્યાય આપ્યો હોય તો તે “ રૂકિમણી હરણ ” ના
કર્તાએ આપ્યો છે.

ગુંબાઈ તા. ૧-૬-૧૯૧૮.

૫સિંહદાસ ભગવાનદાસ વિભાકર.

લેખકના બે બોલ.

ભગવતી દેવી ગુર્જર ગિરાના ચરણમાં આ મારું “ રૂકિમણી-હરણ ”
નામક ચતુર્થ નાટક-કુસુમ અર્પણ કરવામાં આવે છે. સિદ્ધાર્થ-બુદ્ધ, સ્નેહ-
સરિતા, સુખાચન્દ્ર તથા મધુ-બંસરી જેવાં પ્રતિભાસંપન્ન, નવજીવન-
જનક, પ્રભપ્રિય નાટક-કિરણોથી વર્તમાન ગુર્જર રંગભૂમિની દિશાઓને
અદ્ભુત ચેતનમાં ઝળહળાવનાર મારા માનનીય મિત્ર શ્રીયુત નૃ. ભ.
વિભાકર, ખારિષ્ટર-એટ-લો એ મારાં આ કેસુડાને પણ પોતાની સહ-
ભાવના-પ્રભાથી હમજીવત્ ગણી તેનો પ્રસ્તાવ-પરાગ પ્રસાર્યો છે, તે ખાતર
હું તેમનો અત્યંત આભારી છું. જે પ્રમાણે સાંપ્રતયુદ્ધમાં ન્યાય-સ્વાતંત્ર્ય-
પ્રિય ઐતિહાસિકાંત્રાજ્યે પોતાનો મહાન પવિત્ર ઉદ્દેશ-માનવજાતિની કાયમની
સુખશાન્તિ, સમાનતા તથા નાનાં નિર્બળ રાજ્યો તેમ પ્રજાજનોની
સ્વતંત્રતા (જુદાપણ) જીવવા સર્વસ્વના ભોગે અંપણાવ્યું છે અને તેમાં
બન, મન, ધનથી મહદગાર થવા ભારતને પણ નોતર્યું છે તેજ પ્રમાણે
આજથી પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના સમયનો ઇતિહાસ આપણે
જેઈએ છીએ તો તત્કાલીન કંસ, જરાસંધ, શિશુપાળ જેવા બુદ્ધી, સત્તા-
હોહા, પ્રભાવીક રાજવડ્ડોના પંજામાંથી પૃથ્વીરૂપ ગાયનું પાલન કરનાર,
ભગિની સુભદ્રા તથા પ્રજ્ઞાચિની રૂકિમણી સમાન સ્ત્રી જાતિને બળાત્કાર
જન થઈ કુંડમાંથી શુદ્ધ સ્નેહ લગ્નના સુધાઝરણમાં વહાવનાર તથા
જીતાના કર્મચોગમય ઉપદેશ-પ્રકાશથી અનુત સમાન કરોડો ભૂદયા-ભટક્યા
મુસાફરોને ઉજ્જવળ ધર્મપથે વાળનાર તરિકે શ્રીકૃષ્ણ ગોપાલ-ગોવાળની
અનિવાર્ય આવશ્યકતા હતી. મારાં આ નાટકથી ધર્મરાજાધિરાજ શ્રીકૃષ્ણની
પારબ્રાજ્ઞા સાધૂનાં...યુગે યુગે એ પવિત્ર ભાવવાની માર્ગજ્ઞ બ્રીટીશ
રાજ્યજીવનની ધર્મ્ય ઘોષણા તરફ ભારતીય પ્રજાની ખરી કંત્રીય દષ્ટિ
જગૃત થાય એ મારી હાર્દિક અભિલાષા છે.

મહારાણીશંકર.

રૂકિમણી હરણ નાટકનાં પ્રધાન પાત્રો.

નર વર્ગ.

શ્રીકૃષ્ણ—વિશ્વવંધ દ્વારકાનાથ, રૂકિમણીના સૌભાગ્યકાન્ત, અદિતીય રાજનેતા, જરાસંધ, શિશુપાળ તથા રૂકમૈયાના વિજેતા, સ્વકાલીન ઇતિહાસના વિધાતા.

શ્યામસુંદર રાધાસ્વામી—જેશીના વેશમાં જાસુસરૂપે શ્રીકૃષ્ણ.

બલદેવ—શ્રીકૃષ્ણના જ્યેષ્ઠ ભ્રાતા.

કર્મયોગ—શ્રીકૃષ્ણનો કર્મયોગી ભક્ત, રાધાનો સહોદર, સિદ્ધિનો પ્રિય-વર. (આધ્યાત્મરૂપક પાત્ર.)

ઉચ્ચસેન—મથુરાનરેશ, શ્રીકૃષ્ણના માતામહ, (માના બાપ).

સાંદીપન—શ્રીકૃષ્ણના વિદ્યાગુરુ.

નન્દ—શ્રીકૃષ્ણના પાલકપિતા.

પ્રારબ્ધ—શ્રીકૃષ્ણનો ગુરુભાઈ (આધ્યાત્મરૂપક પાત્ર).

લીમક—રૂકિમણી તથા રૂકમૈયાનો જનક, કુંદનપુરનો ગૃપ.

રૂકમી ઉર્ફે રૂકમૈયો—રૂકિમણીનો ભાઈ, શિશુપાળનો સાજો થવાને ઇન્તેજર, સિદ્ધિનો પરાણે ઉમેદવાર.

શિશુપાળ—ચેદીપુરનો ભૂપતિ, શ્રીકૃષ્ણનો માસીયાઈ ભાઈ છતાં કદર વિરોધી, રૂકિમણીને પરણવા અનુરાગી.

જરાસંધ—તત્કાલીન ભારત-મગધ-સમ્રાટ, કંસનો સસરો હોવાથી શ્રીકૃષ્ણ પર વૈર રાખનાર.

કાળયવન—યુનાનનો યવન સમ્રાટ, જરાસંધ-શિશુપાળનો મદદગાર.

આ ઉપરાંત—બ્રહ્મચારીઓ, કુમારો, ચાતુર્વર્ણ્ય પ્રજાજનો, રાજાઓ, સૈનિકો, અનુચરો, કેદીઓ, આગરદેવ ઇત્યાદિ.

નદી વર્ગ.

રૂકિમણી—શીમકનન્દિની, રૂકમેવાની ભગિની, શ્રીકૃષ્ણની જીવનપ્રણયિની.

રાધા ભક્તિ } શ્રીકૃષ્ણની નિષ્કામ ભક્તિમૂર્તિ, કર્મયોગની ભગિની.
 } તો કરના વેશમાં કૃષ્ણ-કર્મયોગને મદદગાર તથા સિદ્ધિને
 } પરણનાર સ્વયં રાધા.

સિદ્ધિ—શિશુપાળની બહેન, કર્મયોગની પ્રેમવક્ત્રી. (આધ્યાત્મરૂપક પાત્ર)

યશોદા—શ્રીકૃષ્ણની પાલકમાતા.

માયા—રૂકિમણીની જનની, શીમકની ધર્મપત્ની.

આ ઉપરાંત—સખીઓ, દાસીઓ, કુમારિકાઓ, નર્તકી,
 ગાયિકાઓ, ઇત્યાદિ.

સ્થળ—ગોકુળ, દ્વારકા, કુંદનપુર, ચેદીપુર તથા તેની વચ્ચેનાં વન—

ગિરિ-આશ્રમ-હમ્યો.

સમય—પાંચ હજાર વર્ષ પૂર્વે.

॥ ॐ तत्सत् ॥

રૂકિમણી હરણ નાટકની અલ્પ રૂપરેખા.

નાન્દી અન્તે સૂત્રધાર તથા નટી વચ્ચે નાટકના ઉદ્દેશરૂપ શ્રીકૃષ્ણનાં ઐતિહાસિક આદર્શજીવન તથા બીઓનાં સ્વાતંત્ર્યઘ્ન-વિધાન સંબંધમાં પ્રાસ્તાવિક ચર્ચા. ભારતોત્થતિને સૂચવતી ગીતિ ગાઇને વિદાય થવું.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.-સ્થળ-સાંદીપન ઋષિનું ગુરુકુળ-બ્રહ્મચર્યાશ્રમ.
“ અમે ભારત માતાના ઉદ્ધારક સંતાન ” એ સ્વદેશભક્તિભાવ
અર્થાં ગાનપૂર્વક નટવર શ્રીકૃષ્ણનો અન્ય બ્રહ્મચારીઓ સાથે પ્રવેશ.
શ્રીકૃષ્ણ કાષ્ઠ કાપે છે-અને ખીજ વિદ્યાર્થીઓ જુદી જુદી આશ્રમ-
સેવામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. પાણી ખરતાં પ્રારબ્ધ પડે છે અને તેથી
બચાવવા ગણાવવા સાથે આવાં કામકાજ કરાવવાની ગુરુકુળ કેળવણીની
પદ્ધતિ ઉપર તેની રસુજી પ્રશ્નપરંપરા શરૂ થાય છે. જેના શિક્ષણ
શાસ્ત્રવિષયક તથા અત્યારની હિન્દી પ્રજાને વિચારવા લાયક
આવશ્યક ઉત્તરો શ્રીકૃષ્ણ આપે છે. કર્મયોગની કૃતમતા અને કૃષ્ણ
સેવામાં જીવન જોડવાની પ્રતિજ્ઞા, પ્રારબ્ધની પણ કૃષ્ણાધીન રહેવાની
પ્રસન્નતા. જરાસંઘ, શિશુપાળ આદિ મથુરાપર હલ્લો લાઇ જાય છે,
માટે શ્રીકૃષ્ણ-અલ્લહેવને મદદે બોલાવવા નાના ઉમરેન આવે છે. ગુરુનું
આશીર્વાચન તથા સમાવર્તન સંસ્કાર પામી માતૃભૂમિના રક્ષણાર્થે
જવા “ હે માતૃભૂમિ તારે ચરણે હું સિર નમાવું ” એ ગાન સાથે
પ્રસ્થાન. આદ રૂકિમણી જળથી રૂકિમણીને શિશુપાળ જોડે પરણાવી

જેના તેણીને રથમાં લાવે છે, શકિમણી શિશુપાળ પ્રતિ અનાસક્તિ તથા શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિ પૂર્ણ બક્તિ બતાવે છે. બાપ બહેન વચ્ચે ચક્રમક. ત્યાં શક્રમેયા જોડે પરજીવવા પોતાની બેન સિદ્ધિને લઈને શિશુપાળ પશુ આવી ચડે છે. શિશુપાળ શક્રમેયો આપસમાં સાળે સાળા થવાની આતુરતાથી તેઓને અંદરખાનેથી ઉડાવતા પ્રારબ્ધ બેચીને હાથે શકિમણી સિદ્ધિને પરજીવવા તૈયાર થાય છે કે શ્રીકૃષ્ણ તથા કર્મયોગ આવી તેઓને અટકાવી બગાડે છે, અને બંને કુમારિકાઓનું તારા મેત્રક બેચે છે. શ્રીકૃષ્ણ હાલ માટે તો શકિમણીને કુન્દનપુર જવા બલામણુ કરે છે, જેથી શકિમણી કચવાતે મને “ પ્રભુજી, આ સરજી-ગતને હવે ના વિસારજો ” એ પ્રાર્થના કરતી સિદ્ધિ સાથે વિદાય થાય છે. બાદ સસેન સ્તુઓનું આવી ચડવું. યુદ્ધ. કર્મયોગનું શિશુપાળના હાથમાં પકડાવું. શ્રીકૃષ્ણનાં સુદર્શન ચક્રમાં દુશ્મનોનું રસાવું અને હારવું—નાસવું.

ચિત્રાકાર—(રૂબસો.)

પ્રવેશ ૨ જો—ગોકુળગત્લી.

ગોકુળમાં શ્રીકૃષ્ણ પધારતા હોવાથી રાધા નેની સખીઓ સાથે કૃષ્ણાનુગાન ગાતી પ્રવેશે છે. શ્રી કૃષ્ણનાં બાલ્ય તથા યુવાન જીવનપર ચર્ચા. બહાલાનાં વધામણાં માટે “ હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ હરે ” એ કીર્તનધુનમાં વાસીદુંવાળી, પાણી ખંટકારી, તથા કુલ ખાંટી સર્વે જાય છે. ત્યાં ભોકોના હર્ષોદ્ગાર વચ્ચે શ્રીકૃષ્ણની પધરામણી. દુશ્મનોના કુમલામાંથી પોતાના રક્ષક તથા દેશોદ્ધારક શ્રીકૃષ્ણ માટે ભોકોના હૃદયારનો સત્કાર. શ્રીકૃષ્ણનો નમ્ર બાવે પ્રતિહાર. દેશસેવક તથા ભોકનાયક થવા ઇચ્છનારના કર્તવ્યાધિકાર ઉપર શ્રીકૃષ્ણનો

નિષ્કામ કર્મયોગમય ઉપદેશ; સમાજશાસ્ત્રનો વિધિ-પ્રદેશ. જાહે નંદ તથા યશોદા સાથે સ્નેહ-સંમિલન. દ્વારકા સામ્રાજ્ય સ્થાપી ત્યાં વસવા જવા તેઓ પાસે વિદાયગીરી માગવી. નંદ યશોદાનો વાતસલ્ય મોહ- યશોદાને હૃદયે શ્રીકૃષ્ણનો માતાઓને સૌર્યભર્યો સંદેશો. યશોદા, કૃષ્ણને રાધા સાથે પરણવા અનુરોધ કરે છે. કૃષ્ણ શ્રીમુખથી રાધા માટેનો પોતાનો દેહાતિરિકત અપૂર્વ આધ્યાત્મિક સંબંધ દર્શાવે છે. સર્વના પ્રસ્થાન પશ્ચાત્ રાધા કૃષ્ણની અન્યોઅન્ય અનન્ય આત્મ- ભક્તિ. રાધાનાં શ્રીકૃષ્ણચરણમાં સર્વ સમર્પણથી પ્રસન્ન થઈ “રાધા- કૃષ્ણ રાધાકૃષ્ણ દુનિયા ગાશે ” એ ભવિષ્ય કથન સાથે શ્રીકૃષ્ણ રાધાથી જુદા પડે છે.

પ્રવેશ ૩ જો—સ્થળ—કુંદનપુરમાં ઉદ્યાન.

પ્રકૃતિ પુરૂષની લીલાલીનતા ગાતી રૂકિમણી તથા સખીઓ. સખીઓનાં ગમન બાદ શ્રીકૃષ્ણ, સ્યામસુંદર રાધાસ્વામી જ્યોતિષીને નામે જમ્બુસ વેશે પ્રવેશ છે. રૂકિમણીનો ભ્રમવિભ્રમ. પુરૂષ વેશમાં રાધાના નોકરરૂપે ભક્તિ નામ ધારણ કરી રાધા આવે છે, અને આક- કતરી રીતે રૂકિમણીની આતુરતા વધારવા “ રાધા કૃષ્ણને વરી છે માટે રાધાની આડે આવી કૃષ્ણને નહીં પરણવા ” માટે રાધાનો સંદેશો સંભળાવી રૂકિમણીને બનાવે છે. ભક્તિના બનાવટી સમાચારથી ખુશ થતો રૂકિમણી આવીને એ ગોવાળિયા કૃષ્ણ ઉપરનો મોહ છોડી દેવા રૂકિમણીને સમજાવે છે. રૂકિમણીની કૃષ્ણપર દૃઢ પ્રીતિ જાહેર કરવી અને રૂકિમણીની ક્રોધમાત્રા વધવી. સ્યામસુંદર બનેલા શ્રીકૃષ્ણ ભક્તિ નામધારી રાધાને ખુશ બનાવે છે. કૃષ્ણને નહિં ઝોળખી ચક્રવાથી રાધાનો ગુસ્સો. પ્રારબ્ધ જ્ઞેશી અને સ્યામસુંદર જ્ઞેશીના જ્ઞેશનો વ્યંગ ભર્યો ગોટાળો. રૂકિમણીનું લગ્ન કૃષ્ણ સાથેજ થશે અને

સિદ્ધિનું કર્મયોગ સાથે એમ શ્રીકૃષ્ણનું કથન. રૂકમૈયાનો પિતો ઉછળે છે અને રૂકિમણીના સ્વયંવર વખતે શ્યામસુંદર (કૃષ્ણ) ના જ્ઞેશને જુડો ઠરાવી શિક્ષા કરવા તથા દારકાથી કૃષ્ણને ત્યાં પેસવા નહિ દેવાની શેખી બતાવવા શ્યામસુંદર ૩૫ કૃષ્ણનેજ નજરકેદ તરિકે પકડી પોતાની બેવકુફીની જાળમાં પોતેજ જટકાય છે.

પ્રવેશ ૪ થો—સ્થળ—કુન્દનપુરનો રાજમહેલ.

શ્યામસુંદર શ્રીકૃષ્ણનો દૂત છે એમ સમજી રાજદૂતને પકડી અધર્મ કર્મ નહિ કરવા રાજ બીમક રૂકમૈયાને સમજાવે છે. કૃષ્ણના નામ પર રૂકમૈયાની હાથ બળતરા અને તે ગોવાળિયાને રાજ તરિકે નહિ સ્વીકારવાની ઉદ્ઘોષતા. શ્યામસુંદર પોતે કૃષ્ણનાં ગોપાળ કે ગોવાળ નામથી તથા કામથી કૃષ્ણનું વૃપત્વ સાબિત કરે છે, અને કૃષ્ણ રૂકિમણીનેજ પરણશે એમ જરીને જ્ઞેશ જાહેર કરી રૂકમૈયાને ક્રોધના દડા પેટે ઉછાળે છે. બીમક પણ શ્યામસુંદરના કથન પ્રમાણે કૃષ્ણ-રૂકિમણીના સગપણમાં સંમત થાય છે. “સપૂતર હો તો આવા હો” એ પ્રારબ્ધની મીઠી ટકોરો સાથે બાપ ઉપર દીકરાના ધમપછાડા. રૂકિમણીની ધૃત્યપૂર્વક વર્તવા રૂકમૈયાને સલાહ આપી બીમક જાય છે. બાદ રૂકિમણીના સ્વયંવરમાં શિશુપાળને જાતે બોલાવી લાવવા તથા ત્યાં જઈ ભક્તિદ્વારા કર્મયોગને જતો કરી સિદ્ધિને પરણવા તેમ શ્યામસુંદરના જ્ઞેશને જુડો પાડવા તેને સાથે લઈને ચેદીપુર જવાની બાંજગડ કરતો રૂકમૈયો પ્રયાણ કરે છે. કૃષ્ણ એકલા ઉભા છે ત્યાં (રાધા) ભક્તિ સાથે રૂકિમણી આવીને શ્યામસુંદરને દારકા ચાલ્યા જવા તથા સ્વયંવરમાં જલદી કૃષ્ણને મોકલવા આગ્રહ કરે છે. કૃષ્ણ જાય છે, અને ભક્તિ ઉર્ફે રાધાને તથા રૂકિમણીને બનાવવા ખુદ રાધા બનીને આવે છે. રાધાનો અયંબો, રૂકિમણીની મુઝવણ. રાધારૂપે કૃષ્ણ રૂકિમ-

જીને સ્થામસુદર જોડે પરણવા તથા પોતાની એટલે રાધાની વચ્ચે આવી કૃષ્ણને નહિ પરણવાની સલાહ આપે છે. રૂકિમણી, જે પોતાને કૃષ્ણ નહિ મળે તો આપઘાત કરવા મરજી ખતાવે છે. રૂકિમણીની આ હૃદયપરીક્ષાને અંતે રાધા અનેક કૃષ્ણ એવી શરતે રૂકિમણીની વાત માને છે કે રૂકિમણી, (રાધાવેશવાળા) કૃષ્ણને (પુરૂષ વેશવાળી રાધા) ભક્તિ જોડે પરણાવી આપે. રાધાની અકળામણ. રૂકિમણી કૃષ્ણ રૂપ રાધા અને રાધા રૂપ ભક્તિનું પાણિગ્રહણ કરાવી જાય છે. પાછળથી કૃષ્ણ રાધાની ગમ્મત ઉડાવે છે. રાધાની લુલ્લુલામણી, આખરે ઓળખાણ અને “આ તે કેવી કન્હૈયાજી માયા તમારી” એ રાધાનાં કૃષ્ણમાયામાં ગુલતાન ગાન સાથે પ્રસ્થાન.

પ્રવેશ ૫ મા—

સ્થળ—શિશુપાળની રાજ્યધાની ચેદીપુરમાં પથરની ખાણ.

“અમારી ગુર્જર ભૂમિમાત” એ દ્વારકા દેશની ભક્તિભરી સંગીત સાથે કર્મયોગ આદિ કેદીઓ પથર કાપે છે. પહેરેગીરનો અત્યાચાર, કેદીઓ ઉસ્કેરાય છે. કર્મયોગ સત્યાગ્રહના સિદ્ધાન્તથી ઉપદેશ આપી તેઓને શાન્તિ આપે છે. આ ઉપદેશથી પહેરેગીરની વૃત્તિ દેવતાઈ બની જાય છે, અને આવી રાક્ષસી નોકરી છોડી કૃષ્ણસેવામાં ચાલ્યો જાય છે. પાછળથી સિદ્ધિ આવીને બીજા કેદીઓને જતા કરે છે અને કર્મયોગને પણ ચાલ્યા જવા અને પોતાને સાથે લઈ જવા આમ્રહ કરે છે. ત્યાં શિશુપાળ, રૂકિમણી આદિ આવી ચડે છે. શિશુપાળનો ગુસ્સો, કર્મયોગને પથરમાં દાટી દેવાનો મૃત્યુદંડ આપે છે. સિદ્ધિની વિનવણી અને કર્મયોગ તરફની લાગણી. શિશુપાળ-પથર પર પાણી. સિદ્ધિ પણ કર્મયોગની સાથે દટાવા તૈયાર થાય છે. દેહ-મોહ પર આત્મવાદની ક્રતેહ, શિશુપાળ પીગળે છે. ભક્તિ વેષમાં રાધા

કર્મયોગને છોડી મુકવા શિશુપાળને કહે છે. શક્યેયો પણ રાધાને પ્રસન્ન રાખવા તેણીના બાધ કર્મયોગને જતો કરવા શિશુપાળને કહે છે. પ્રારબ્ધ અને સ્યામસુંદર (કૃષ્ણ) બંને જોશનો પક્ષટો મારે છે. શક્યેયો ત્રિશંકુની માફક અદ્ધર લટકતો રહે છે, અને સ્યામસુંદરના જોશને ખોટો પાડવા શિશુપાળ સિદ્ધિને ભક્તિના પુરુષવેશમાં રહેલી રાધા જોડે પરજીવે છે. કર્મયોગને છોડી મુકે છે ને સર્વે શકિમણી સ્વયંવરમાં જવા પ્રસ્થાન કરે છે.

સીન દ્રાન્દેન્દ્ર.

પ્રવેશ ૬ ટૂંકા—સ્થળ—કુંદનપુરમાં સ્વયંવર મંડપ.

નૃત્ય બાદ રાજા ભીમક શકિમણીને સ્વયંવર નિયમ પ્રમાણે પ્રસન્ન પડે તે રાજાને વરવા કહે છે. શક્યેયો શિશુપાળના ગળામાં વરમાળ આરોપવા શકિમણીને દબાવે છે. શકિમણી સ્વયંવર તથા લાભના આદર્શ ઉપર મક્કમ રહી મરજી મુજબ પરજીવવા દબતા બતાવે છે. ભીમક પુત્રીના પક્ષ લે છે ને બાપ દીકરા વચ્ચે પણ રકબક. શકિમણી “હું શ્રીકૃષ્ણજીની પાછળે ઘેલી થઈ જો” એ સંગીતમાં પોતાની કૃષ્ણ પ્રતિપૂર્ણ આસક્તિ જાહેર કરે છે. શિશુપાળ જરાસંધ આદિ કૃષ્ણનું નામ સાંભળતાં લાલ પીળા થઈ તેને હલકા ઉપનામોથી તિરસ્કારે છે કે સ્યામસુંદર પ્રવેશી તેઓને રાજધર્મ તથા કૃષ્ણ પરાક્રમથી સાવચેત કરે છે. દુશ્મનોનો ક્રોધ, કૃષ્ણ તરિકે સ્યામસુંદરનું પ્રકટ થવું. બહાદેવ, કર્મયોગનું આવી પહોંચવું. દુશ્મનોને બચ વિરમય. શકિમણીનો પ્રણયાભિનય.

ટૂંકો.

ટૂંક.

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ જો.—સ્થળ—કુંદનપુરમાં અતિથિ-ભવન.

કૃષ્ણ સદેશ વહતો કર્મયોગ રૂઝિમણીને દારકા વળાવવા ભીમકને પ્રાર્થે છે. ભીમક અંમત થાય છે કે રૂકમૈયો આડે આવે છે. શિશુપાળની તરફેણમાં કૃષ્ણ સામે લડાઈ જાહેર કરી લડવા આવવા તથા ખર્ચ આપવા પ્રજાપર રૂકમૈયે ફરજ પાડેલી હોવાથી બળવો શાંતી નીકળ્યાના સમાચાર સૈનિક આપે છે. રૂકમૈયાની મુખાંધ ભરેલી રાજનીતિ સામે ભીમક તથા કર્મયોગનો પ્રતિવાદ. પ્રજાની વફાદારી તથા લડાયક તૈયારીપર રાજસત્તાની સ્થિરતા વિષયક ચર્ચા. રૂકમૈયો દારકાપરની દરિયાઈ લડાઈમાં સામેલ થવા જાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો.—સ્થળ—દારકાનો સામુદ્રિક પ્રદેશ.

દારકા સ્થાપનાનો મંગલોત્સવ. રાધાને હાથે શ્રીકૃષ્ણના પાવ-લાંતી પ્રતિષ્ઠા. શ્રીકૃષ્ણનો ચાતુર્વર્ણ્ય પરત્વે કર્તવ્યોપદેશ. શિશુપાળ જરાસંઘ તરફથી રૂકમૈયાનો શ્રીકૃષ્ણને ઉદ્ધત સદેશ. દરિયાઈ લડાઈ. દુશ્મન વહાણોનું કુખવું.

૬૦જો.

પ્રવેશ ૩ જો.—સ્થળ—કુંદનપુરમાં રાજમહેલ.

હાર્યા છતાં તમાચો મારી લાલ ગાલ રાખ્યા જેવી રૂકમૈયા શિશુપાળની શેખી. પ્રારબ્ધની મીઠી મશ્કરી. તેના જોશપર શંકા. પ્રારબ્ધના રમુજ ઉત્તરો. કૃષ્ણપર વૈર વાળવા યુનાનના રાજા કાળ-યવનને ત્રણ દરોડના લશ્કર સાથે ખોલાવી લાવવા શિશુપાળ પ્રારબ્ધને મોકલે છે. પાછળથી રૂઝિમણી અને શિશુપાળનો મેળાપ. શિશુપાળનો શંગાર રૂઝિમણીનો તિરસ્કાર.

પ્રવેશ ૪ થો.—સ્થળ—કુંદનપુરમાં અતિથિ ભવન.

રૂકમૈયો સુતેલી સિદ્ધિ પાસે એકાન્તમાં આવે છે. સિદ્ધિની હોશિયારી અને બહાદુરી. રૂકમૈયાનું બ્હીલે મોઢે પાછું વળવું. પાછળથી ભક્તિવેશમાં રાંધા અને સ્ત્રીવેશમાં કર્મયોગનું આવડું. સ્ત્રી સ્ત્રી વચ્ચે સ્નેહ લગ્ન. હાસ્યમળક. ભક્તિનું રાધારૂપે પ્રકટ થવું. કર્મયોગ માટે સિદ્ધિની અધીરાઈમાં “ ધીરાં બાબી અધીરાં ” એ મીઠાં મેણાં ભર્યાં ગાણા સાથે રાધા સ્ત્રીવેશ ધારી. કર્મયોગને મેળવે છે.

પ્રવેશ ૫ મો.—સ્થળ—જંગલ.

શ્રીકૃષ્ણ અને શિશુપાળ વચ્ચે ગરમ સંવાદ. વિદેશી-વિધર્મી કાળયવનને ભારતમાં બોલાવવા માટે કૃષ્ણનો શિશુપાળને ઠપકો. શિશુપાળની નિર્લજ્જતા. કાળયવનનું આવડું. હિન્દી ભાષા નહિં જાણવાની મોકાણ. પ્રારબ્ધનો ભેયાગીરીનો ભાંગરો. કૃષ્ણ અને કાળયવનની દોડાદોડી. પ્રારબ્ધની પાછળ કાંધિયાગીરી.

પ્રવેશ ૬ હો.—સ્થળ—ગિરિનાર પર્વતનો વન્યવિભાગ.

મુચકંદ મુનિ સુતેલ છે તેનાપર કૃષ્ણ પોતાનો ઉપરણો ઓઢાડી બાજુએ ઉભે છે. કાળયવન તથા પ્રારબ્ધ આવી પહોંચે છે. કૃષ્ણના વચ્ચેથી ઠંકાએલા, સુતેલા મુચકંદને કૃષ્ણ સમજી કાળયવન લાત મારે છે અને પરિણામે બળી મરે છે. કૃષ્ણ પહાડપર ચડી જાય છે કે પાછળથી શિશુપાળ રૂકમૈયો આવી પહાડને સળગાવી મૂકે છે.

—સીન ટ્રાન્સફર—

પ્રવેશ ૭ મા.—સ્થળ—કુંદનપુરમાં તપોવન.

શ્કિમણી શ્રીકૃષ્ણ સ્તવન કરી રહી છે ત્યાં સાધુ વેશ કૃષ્ણ પ્રવેશ છે. શ્કિમણીની પ્રેમપરીક્ષા. સાધુ વેશધારી કૃષ્ણ શ્કિમણીને પરણવા માગણી કરે છે ને શ્કિમણી તેને નહિ ઝોળખી શકવાથી ક્રુદ્ધ બને છે. કૃષ્ણ પ્રસિદ્ધ થાય છે ત્યાં દ્વરથી શિશુપાળ શ્કમૈયાને આવતા જોઈ પોતાની પ્રતિમામાં છુપાઈ જાય છે. “કૃષ્ણ પહાડમાં બળી ગયો ” એવા સમાચાર આપી શ્કમૈયો શ્કિમણીને હવે શિશુપાળ સાથે પરણવા આગ્રહ કરે છે. શ્કિમણી કૃષ્ણ પ્રેમમાં મક્કમ રહે છે. શિશુપાળ મૂર્તિ ભાંગવાની તજવીજ કરે છે કે રાધા, કર્મયોગ, પ્રારબ્ધ અને સિદ્ધિ વચ્ચે પડે છે. શિશુપાળનો બડબડાટ, મૂર્તિમાં કૃષ્ણ હોવાથી મૂર્તિનો હલખલાટ શિશુપાળનો ઉત્પાત. કૃષ્ણની જાહેરાત. દુશ્મનોનો ગમરાટ, સ્નેહીઓ સનાય.

ટૂંકો.

કા.પ.

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ૩ નો.

પ્રવેશ ૧ લો.—સ્થળ—કુંદનપુરમાં રાજમહેલ.

શ્કિમણી શ્રીકૃષ્ણપર પ્રેમપત્રિકા લખે છે ને તેને પ્રારબ્ધ સાથે દારકા મોકલે છે પાછળથી શ્કમૈયો બીમકને કંઈ કરીને લાવે છે ને શ્કિમણીને શિશુપાળ જોડે પરણવા દયાણુ કરે છે. પિતૃભક્તા શ્કિમણી કળથી શ્કમૈયાનું મન મનાવે છે અને પિતાને ડાડાવે છે.

પ્રવેશ ૨ જો.—સ્થળ—જંગલ.

પ્રારબ્ધ અને જીવેશધારી કર્મયોગનો મેળાપ. પ્રારબ્ધનું લટકે જતનું અને તેને પરણવા તૈયાર થવું, કર્મયોગ મોહિત પ્રારબ્ધને પગે લગાડે છે અને આખરે પ્રસિદ્ધ થઈ પ્રારબ્ધ પર પોતાનું પુરુષાર્થનું પ્રાબલ્ય સાબીત કરે છે. પોતાની કુનેહથી પ્રારબ્ધ પણ કર્મયોગને ખનાવે છે અને તગદીર કે તદ્દથીર એ ખનેનું પરસ્પર સમાધાન પામે છે. કર્મયોગ જીવેશ રૂકિમણીહરણનું કાર્ય પાર ઉતારવા કુંદનપુર જાય છે અને થાક્યો પાક્યો પ્રારબ્ધ જરા આરામ લેતો સુધ જાય છે.

પ્રવેશ ૩ જો.—સ્થળ—દારકામાં શ્રીકૃષ્ણ સદન.

ગૌબાલ્મણના સેવક તરીકે પોતાને મનાવતા શ્રીકૃષ્ણ સુતેલા પ્રારબ્ધની ચરણ સેવા કરે છે. પાછળથી નર્તિકીઓ તથા ગાયિકા નૃત્ય-ગાનથી પ્રારબ્ધને જગાડે છે. પ્રારબ્ધ જંગલમાંથી મંગળ થએલું જોઈ આશ્ચર્યમૂઠ ખને છે અને પોતાને મરીને સ્વર્ગે અવતરેલો માને છે. તેનો હાસ્યજનક સંમોહ. આખર શ્રીકૃષ્ણને મળે છે અને રૂકિમણીની પ્રેમપત્રિકા અર્પે છે. પ્રારબ્ધને પણ કર્મયોગની માફક જીવેશ કાર્ય પાર પાડવા શ્રીકૃષ્ણ મોહલે છે. બળદેવની લશ્કરી તૈયારી. પ્રજાની વફાદારી.

પ્રવેશ ૪ થો.—સ્થળ—કુંદનપુરમાં ઉદ્યાનહર્મ્ય.

પ્રારબ્ધ તથા કર્મયોગ અનુક્રમે રૂકિમણી અને સિદ્ધિ બનીને આવે છે અને રૂકિમણી પુરુષવેશ શ્રીકૃષ્ણ પાસે ચાલી જવા પ્રવેશે છે. પાછળથી સિદ્ધિ આવે છે, અને સર્વે તેને ખનાવે છે, સિદ્ધિની મુંઝવણ. આખરે સિદ્ધિ સર્વને પામી જાય છે અને કર્મયોગને ચીડવવા

પુરુષવેશધારી રૂકિમણી પર મોહ બતાવે છે. “ મદન મોહનમાં બાપ કું મ્હોવામ્ ગમ ” એ ગાન ગમ્મતપૂર્વક રૂકિમણી સાથે ચાલી જાય છે. પાછળથી દાસી બોલાવવા આવે છે જેની સાથે સ્ત્રીવેશધારી પ્રારબ્ધ તથા કર્મયોગ જાય છે.

પ્રવેશ ૫ મો—સ્થળ—કુંદનપુરમાં કુળદેવીનું મંદિર.

શિશુપાળ તથા રૂકમૈયો લશ્કર સાથે ખુશી થતા ઉભા છે, અને હવે તો જરૂર રૂકિમણી-સિદ્ધિને પરણવા એકબીજા પોતાને મોઢે મીટું બને છે. સ્ત્રીવેશમાં પ્રારબ્ધને કર્મયોગ પ્રવેશે છે. માયામા પ્રારબ્ધને રૂકિમણી સમગ્ર આશીર્વાદ આપે છે. બાળ પાર ઉતરે છે અને બાયડે બાયડા પરણે છે કે સૈનિક આવીને રૂકિમણી-સિદ્ધિના હરણુ સમાચાર આપે છે. પ્રારબ્ધ તથા કર્મયોગ પ્રસિદ્ધ થાય છે. અકળાટ-ગભરાટ.

—સીન ટ્રાન્સફર—

પ્રવેશ ૬ ઠો—સ્થળ—દારકામાં લક્ષ્મણ

લક્ષ્મણમાં શ્રીકૃષ્ણને હાથે રૂકમૈયો-શિશુપાળ હારે છે. શિશુપાળને જીવદાન. રૂકમૈયાને શ્રીકૃષ્ણ હણવા જાય છે કે રૂકિમણી પોતાના બાપને ઉગારવા અત્યંત આજીજી કરે છે. રૂકિમણીની વિનિતિથી શ્રીકૃષ્ણ રૂકમયાને જતો કરે છે, સર્વે આવી પહોંચે છે. પૂર્ણ જયકાર વચ્ચે શ્રીકૃષ્ણ તથા રૂકિમણીનું પાણિગ્રહણ બગવતી રાધા સ્વહસ્તે કરાવે છે. રૂકિમણી પોતાને હાથે કર્મયોગ તથા સિદ્ધિને જોડે છે.

અન્તિમાભિનંદન ને આશીર્વચન.—પ્રત્યોમ શમ.

સમાપ્ત.

॥ ॐ तत्सत् ॥

इकिमણी હરણ નાટકનાં ગાયનો

(૧)

સૂત્રધાર—બાળાઓ—

પ્રહ્લાંડ કેરું આકર્ષણ શ્રીકૃષ્ણ^૧ નામ
દુનિયાનું દીપન-ચન્દ્ર^૨ આનન્દ ધામ૦— પ્રહ્લાંડ.
તું ગોપ-નામક પૃથ્વીનો પાલક
ગોપી-ઇન્દ્રિય વૃત્તિનો આત્મ નાયક
આ સર્વ ગોલોકે તુજ રાસ રમારામ૦— પ્રહ્લાંડ.

(૨)

બાળાઓ—

ભારતવર્ષનીરે તમે જો ઉન્નતિ કરવા ચાહો,
પ્રાચીન કાળનીરે, જાહોઝલાહી ગ્રહવા ચાહો—ભારત
પ્રહ્લાયર્થને પાજો કન્યા-વર વિક્રયને ટાળોરે,
રામસીતા, કૃષ્ણ-ઇકિમણીનાં જોડાં ધરધર બનાવો
જો પૂર્વજ સમ ઉત્તમ કર્મ કરી જન્મભૂમિનો જય

ગાઓ—ભારત૦

---

૧ કૃષ્ણ વિલેખને વિલેખનમ્-આકર્ષણમ્ ॥ ૨ ચદિ-
આહ્લાદે દીપ્તૌ ચ ॥

કૃષ્ણ—

(૩)

અમે ભારત માતાના ઉદ્ધારક સંતાન
 અમે પ્રદ્વાયર્થ પાળી બન્યા મહા મસ્તાન—અમે
 વિશ્વામિત્ર, પરશુરામ, રામ, લક્ષ્મણ, હનુમાન,
 તેના સમાન જીવન કરીએ બળવાન,
 યમ ને નિયમ ધારી, વિદ્યા તપને સંભાળી,
 ધૈર્ય, વીર્ય શૌર્યધકી ધ્રુજવીએ જહાન
 પામીએ પવિત્ર ચરિત્રે, વીરો સમાં સન્માન—અમે

કૃષ્ણ—

* (૪)

હે માતૃભૂમિ, તારે ચરણે હું શિર નમાવું,
 તન, મન, અને જીવનનું બલિદાન હું ચડાવું—હે
 તું છો તિલક કપાળે, તું છો ગળામાં માળા,
 કીર્તન તું જીભમાં છો, દર્શન હું તારૂં ચાહું—હે
 જેથી સુપૂત ઉપજ્યા, દુષ્ટ, રામ-ભર્ત જેવા,
 તે તારી ધૂળને હું, મુજ શિર ઉપર ચડાવું—હે

(૫)

રૂઢિમણી—પ્રભુજી આ શરણાગતને હવે ના વિસારજો,
 ચરણામૃતની માછલીને વિરહે ના મારજો—પ્રભુ-
 કૃષ્ણ—^૧ જે ભાવે મુજને ભજે, તેને હું ભજનાર,

* કવીન્દ્ર રવીન્દ્રનાં કાવ્યપરથી

૧ યે યથા માં પ્રપચન્તે તાંસ્તથૈવ મજામ્યહમ્ ॥
 ॥ ગીતા--૪--૧૧ ॥

મારાં સાચાં સ્નેહીનો, હું છું તાબેદાર;
રૂકિમણી—નાથ, હાથ સોંપ્યો છો તારને ડુબાડને—પ્રભુ.
રાધા— (૬)

પધારે કૃષ્ણ ચરણાં, અમી ઝરણાં શાં આંગણે
 જોવાઈ મારાં તન, મન, ધન, એ પ્રભુને કારણે—પધારે.
 વાળે વાસીદું કઈ, 'પી'ડ તણું પાથરણું
 અશ્રુભરી આંખ—અંજલીએ અર્ધ્ય હૈં,
 પાદુકા—હથેલી થઈ, પ્રાણુ—કુસુમડાં સમર્પુ;
 આરતિ ઉતાઈ આત્મ—દીવડે— પધારે.

રાધા-સખીઓ— (૭)

હરે કૃષ્ણ, હરે કૃષ્ણ, હરે કૃષ્ણ, હરે,
 શ્રી કૃષ્ણઃ શરણં મમ—એ નાથ અન્તરે—હરે૦
 ૨ થાયે સુખર્મની હાણુ, ને અધર્મ બહુ આવી પડે,
 ઉદ્ધારવા સંસારને, એવા મહાત્મા અવતરે;
 તેનાં દર્શન કરવા આ નયણાં ટળાવળે—હરે૦

કૃષ્ણ— (૮)

રાધાકૃષ્ણ, રાધાકૃષ્ણ દુનિયા ગાશે,
 પણ રૂકિમણી—કૃષ્ણ ન કહેવાશે—

રાધા૦

૧ પી'ડ=ચરીર.

૨ યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત
 ॥ ગીતા-૪-૭ ॥

‘મુજમાં મન ને ભજન મુજમાં, મુજમાં યજન-નમન
હું વિષે,

મારા પરાયણ તારો આત્મા, તે મારામય થઈ જાશે,
તુજ નામ અમર મુજ સહ થાશે—

રાધા૦

રૂકિમણી—સખીઓ— (૯)

જીઓને જહેનો દે શીખ સતી—^૨ પ્રકૃતિ,

રહી પતિ-પ્રભુને ચરણેરે,

થતી અધીન પોતે જેમ કંથ કેળવે,

નિત્ય ઓત પ્રોત સ્વામીશરણેરે—

જીઓને.

ઢિવાદેવીએ કનકનો, રચ્યો નલે ખાજોડ,

પધરાવી, પૂજી રવિ, લેટી પિયુની જ્યોત;

વિમળી કમળી અલિને મળીને મલકાય,

પરાગ છાંટી કરતી, પ્રિય બ્રમરની^૩ અમલકાય.

પ્રાણનાથ જળથી રમી, માછલી હરખાય;

શીખવે કે તેવી કાન્તથી પ્રીતિ રખાય.

હંસ હંસી, સારસ સારસી સોહાયેરે,

તેવાં મન જડવા, પ્રેમીને કહેવાયેરે;

ઉંચા ગિરિવર-પિયરેથી નદી રીઝી ધાયેરે.

૧ મન્મના ભવ મદ્ધત્કો ભવ મદ્યાજી માં નમસ્કરુ.

॥ ગીતા-૯-૩૪ ॥

૨ કુદરત. ૩ નિર્મળ શરીર.

ખારા નીચાય પ્રિય-પિયુ ફરિયે બેળાયેરે,
 દાસી સન્ધ્યા ગુલાબી છાઈ જાજમ, બોલાવી
 દંપતીને નમે નમતી શંમે,

પ્રિયા ચંદા તારાના દડા ફેંકી પ્યારા ચન્દ્ર-
 સાથે રમે, ધુમે, લમે—જીઓસે.

ફાકમણી— (૧૦)

મારે તારી સાચી સગાઈ.

ફકમંચો મા-જયો પણુ તું સ્નેહ સવાયો ભાઈ-મારે.

તેજ સગાં જે કરે બલાઈ, બાકી ફૂર કસાઈ,

ભક્તિથી ભગવાન મળે, મને તુંથી કૃષ્ણ કમાઈ-મારે.

(૧૧)

રાધા—આતે કેવી કન્ડૈયાજી, માયા તમારી

માયાથી બનો છો બહુરૂપી નર-નારી— આતે૦

કૃષ્ણ—૧ આત્મા આ નથી સ્ત્રી, પુરૂષ કે નથી કુમાર-કુમારી,

૨ અવ્યક્ત હું તેને તનુધારી, માને તે અવિચારી.

રાધા—સાંવરિયા તમારી ગીતાની બલિહારી— આતે૦

૧ નૈષ સ્ત્રી ન પુમાનેષ ન ચૈવાયં નપુંસકઃ । ઉપનિષદ્ ॥

૨ અઘ્યક્તં વ્યક્તિમાપન્નં મન્યન્તે મામબુદ્ધયઃ । ગીતા-

૭-૩૪ ॥

કર્મયોગ-કેદીઓ-- (૧૨)

શુર્જર ભુમી માત, અમારી શુર્જર ભુમી માત,
જનની જગ વિખ્યાત, અમારી શુર્જર ભુમી માત.
ડગમગ ઠાલે +દિગ્ગજશા, શેત્રુંજે આણુ ગિરનાર;
નદી નર્મદા, સિંહ નાદથી, ગર્જે શૂર સૌરાષ્ટ્ર—અમારી૦
દિવ્ય દ્વારકા પરે કરે, સામ્રાજ્ય કૃષ્ણ—સમ્રાટ,
તીર્થરૂપ જેની ગીતાથી, પાવન માનવ જાત—અમારી૦
નોછાવરશુ* રાજ્યભૂમિપર, તન, મન, ધન, બલીભાત,
બોલો શ્રી ભરત ભૂમિનો જય, જયશ્રી દ્વારકા નાથ—અમારી૦

(૧૩)

સિદ્ધિ--અમે પ્રેમગગનનાં પંખીડાં જશુ* નંદનવન મોઝાર,
નંદનવન મોઝાર તણ તન પિંજર બંધન જાળ-અમે.
સ્થૂળ શરીરનો નાશ પથ્થર, જલ, અનલ, ૧ અનિલ, ૨ કરનાર
પણ પ્રેમ-પીયૂષ પાન પીધેલો, આત્મા ૩ અમર રહેનાર-અમે.

ફકિમણી-- (૧૪)

હું શ્રી કૃષ્ણજીની પાછળે ઘેલી થઈજે,
કૃષ્ણ તણા પ્રેમ મંત્રની ચેલી થઈજે— હું૦

+ દિશાના હાથીઓ જેવા.

૧ અગ્નિ, ૨ પવન ૩ અજો નિત્ય: શાશ્વતોઽયં પુરાણ:

ગીતા--૨-૨૦ ॥

સૌભાગ્ય બિંદી બાલમાં, મેં કૃષ્ણ પ્રીતિની કરી,
બંગદી કૃષ્ણકૃપા તણી, કાંડા મહીં મેંતો ધરી,
એ નાથ કેરા નામની નથ નાકમાં પહેરી રહી,
હરિવર તણા એ હાથને, હું હેયાહાર કરી રહી;
કૃષ્ણ-કાય-કલ્પવૃક્ષની વેલી થઇ ને— હું

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક ૨ નો.

કર્મધોગ—

(૧૫)

નાટ્યભૂમિકા જગત સાર, પાત્રો જન પ્રાણિમાત્ર;
ધર્મ, કેર્મ, મળ્યા પાઠ, નટવર ઇશ સૂત્રધાર. નાટ્ય.
જન્મ, મરણ, બેડી હાથ, ને છે કર્મ ઋણ માથ;
ઋણમુક્ત થવા કાજ, યાઓને તમે તૈયાર. નાટ્ય.
હુનિયાની રંગભૂમિ ઉપર, જનપાત્ર વર્ગ પ્રવેશને;
પડશે પડે નહીં ત્યાં સુધી, નિજ પાઠમાં તત્પર થને.
તે પાઠ પૂર્ણ તપાસવા, ઇશ-સૂત્રધાર વિલોકતો;
નિજ પાઠમાં ને બૂલશે તો અંતરિમે ઢંકતો. નાટ્ય.

इतिमथि—

(१६)

યતઃ સુધર્મસ્તતો જયઃ એ સત્ય વચન સમજી રાખો,
વળી અટગદ્ગ બૂતગમાં, કરશે તેવું ભરશે આખો;
નેહીતું દેખ ફડું મળશે, બદી તારું ખુફં લાખો,
તરાય નહિં ભવસાગર કદિ જો, પાપ પથર ખાંધી રાખો;
કાંઠો ખુન્વાડ ન કોઈને, જો પુણ્યવત્ ખીલ્યો છે તું,
મા ઝેર દે તું કોઈને, અમૃતરસે શાયો જો તું;
મા નાખ આગે કોઈને રે, ઘાસનો પૂજો છે તું,
ન હુણાડ જળમાં કોઈને આ, માટીનો ઢેલો છે તું.

यतः सुधर्मः.

(१७)

શ્રીકૃષ્ણ—પાપનો ઘડો ફેડડું આ વાર

પાપી તો થવાજ જોઈએ ઠાસ.

पापनो.

परनारी कटारी लध उदरे व्यलियारी, ते' न क्यो
क'ध निथार ?

કુમ્ભેયો—તારો બેટો છું હું આજથી માવડી

ਪਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਖੁੰ ਭਗਾਰ.

पापनो.

(१८)

રાધા—ધીરાં બાબી અધીરાં, વરઘેલાં ને રસીલાં

હેખાડું મારા વીરાં.

धीरं.

सिद्धि—क्यां थे मुजबबोयन तारा, रति बरतीना किनारा
वसंत वेदीना ऊयारा? धीरां.

વસંત વેલીના ક્યારા?

ધીરાં.

રાધા—હુમંતર હું મારું છું, મીચો તમારી આંખ;
નાથ સાથ લેટાડું છું,

કર્મયોગ—ખોલી નાખો આંખ.

સિદ્ધિ—મુજને હુઆં દો જાવા, નહોતાં મેં જાણ્યાં આવાં.

કર્મયોગ—જાવા નહિ દઉં નખરાળાં. ધીરાં.

રૂકિમણી— (૧૯)

હું નમું નાથજી અશરણ શરણા—

મુજ નેત્રકુલે પૂજું તમ ચરણા.....હું નમું.

ત્રિવિધ તાપથી તેપલ તનુ? પલ્લવલના કલેશ કીચડમાં;

ઠગખગથી ડરતી માછલી પર, વરસો ધર્મામૃતડાં.....હું નમું.

મોક્ષ મલકતો જીવન પ્રભાતે, છાંટી પુણ્યનાં કિરણાં;

વિરહની ધુમ્મસ મારી નિવારો, ઝરો મિલન-સુખઝરણાં

હું નમું

(૨૦)

રૂકિમણી—આવો મારા સૌભાગ્ય-સિન્ધુના ચંદ્રમા;

મારી પ્રીતિ ભરતીના પૂર્ણિમા— આવો.

ગંગાજળ રણમાં વહ્યું રે, મંગલ જંગલ માંદ્ય,

મોક્ષ મધુરાં મિલનથી, પ્રહ્લાનંદ પીવાય.

પુણ્યના કલ્પદુમના સમા.

આવો.

તેનુપલ્લવ—દેહરૂપી ખાખોચીયું

ખીજે અંક સમાપ્ત.

અંક ૩ નો.

રૂકિમણી—

(૨૧)

પ્રભુ ઠરું પ્રાર્થના પાલવડો હું પસારી

લેજો અબજાને ઉગારી.

પ્રભુ

મુજ નયનબીનાં અશ્રુ અંજનથી લખી અરણ્ય હરિ

કુમકૂમ પલજ્યા ગાલ ખિન્દુથી, છાંટી આ કંઠેતરી.

ત્રણ દિવસ માંહિ પધારી આંહિ, પિયુ મને જાઓ હરી;

મેં વર તરિકે લીધા તમને ઉરે ઇશ્વર કેતરી.

નહિ આવો હંસ તો રૂકિમણી-મણીને,

જશે શિશુ-કાગ ઉપાધી.

પ્રભુ.

રૂકિમણી—

(૨૨)

લાજ મારી તમારે હાથે હિર,

એ પાપી મને નહિ તો જશે હરી.

લાજ.

અન્તર્યામી છો દિલ દર્દ શું સુણાવું ?

સર્વજ્ઞને શો સંદેશો કહાવું ?

સર્વ શક્તિમાનને બલ્લા અશક્ય શું ?

જો તમને તમારાંની પરવા જરી.

લાજ.

(૨૩)

કર્મયોગ—બન્યા તમે પકકા ઉલ્લુના સરદાર

પ્રારબ્ધ—તારે ખાતર બધું થાવા તૈયાર—બન્યા

તારી પાછળ થયો છું લટકું

કર્મયોગ—ખનો મારા સવારીના ટટકું

પ્રારબ્ધ—ભલે ખેસો મારાં માન ખટકું

કર્મયોગ—તું કર્મનો પ્રારબ્ધ તાખેદાર—ખન્યા

(૨૪)

ગાયિકા—યાર મને મારો ના, નયનોના મારે

કાળજડું કોરો ના ભમરકટારે—યાર

ઘાયલ થઈ હું મુખ મલકારે

કાતિલ કમરપર હારે

પાગલ, ઠોકિલશા કંઠ ટહુકારે

આધીન છું આંખને ઈસારે

પ્રારબ્ધ—મૂક મને મૂક હવે મારી મારે—યાર

કૃષ્ણ—

(૨૫)

પ્રજા સંતુષ્ટ સુખકિતમાન, તેના રાજાનું કલ્યાણ;

ખિલાવો રાજ્ય તણું અભિમાન, કે પછી ઠોકરમાં

આસમાન.

પ્રજા.

ઉત્તમ ન્યાય-નિયમ-શિક્ષણથી, શસ્ત્રાસ્ત્રે ખળવાન—

પ્રજા, દેશને રાજ્ય ગ્રણમાં, દીવે જાન સંતાન

થાય કુરબાન, મેળવે માન.

પ્રજા.

(૨૬)

સદ્ધિ—મહનમોહનમાં બાઈ હું મહોવાઈ ગઈ,
 મહોવાઈ ફંદામાં ફસાઈ ગઈ. મહન.
 નહોતું બહુયું કે આમ દિલડું અચાનક ડુલ્લી જશે,
 તમારી મોહિની—મૂરતમાં બીજાને બૂલી જશે;
 પેલા આશકના કલેજમાં આ બખર ચળી થશે,
 દશા બિચારાની અરે હાયરે, બાઈ ખુરી થશે;
 કોઈ દેજે દિલાસો એ પાગલને જઈ. મહન.

(૨૭)

સર્વ—

મંગલ વર્ષા પ્રભુ વરસાવો
 હાંપત્ય—કલ્પતરૂ ખીલાવો—મંગલ
 ઘર ઘર ક્યારડે પારિજાત—
 પુલકાં શાં બાલુકાં વિકસાવો
 જીવનપરિમલથી ભારતને
 નંદનવનમાં મહેકાવો—મંગલ

॥ इत्योम् ॥.

શા. લલ્લુભાઈ મનોરદાસ.

અમદાવાદ ઠા. માણેકચોકમાં

સુતર કાપડ વીઝેરે કમીશનથી

મોકલનાર.

શકરાભાઈ લલ્લુભાઈ.

ગામઠી કાપડના વહેપારી.

ઠા. મસ્કેતી મારકીટ અમદાવાદ.

શ્રી દેશી નાટક
સમાજ

જાહેર ખખર. ડે. ભાંગવાડી, પ્રી.
ચીખેટરમાં, મું.

નીચે લખેલાં પુસ્તકો શ્રી દેશી નાટક સમાજનો મુકામ ન્યાં
ત્યાંથી અથવા અમદાવાદ તળપદમાં પ્રસિદ્ધ કર્તા પાસેથી મળશે.
જેઓ સાહેબને લેહતાં હોય તેઓએ રોકડી કીમતથી મંગાવી તે
વેલ્યુપેપર તથા નોટપેડ કમળ રાજવામાં આવશે નહિ. નીચેનાં
પુસ્તકો ખે આનાની કીમતે મળશે.

૧ સતી સંયુક્તા	૧૬ શ્રી ભદ્રાચુ	૩૭ લક્ષ્મીતપ્રિયા
૨ સંગીત લીલાવતી	૨૦ સતી દ્રૌપદી	૩૮ હંસાકુમારી
૩ પવિત્ર લીલાવતી	૨૧ કબીરસાખ	૩૯ મુલખંદાવલી
૪ સતી પાર્વતી	૨૨ શ્રી સન્યાસી	૪૦ અભયસાંહ
૫ અમુમતી	૨૩ ભલીમ દુલીઆ	૪૧ કર્મકળ
૬ રામ વિષાગ	૨૪ મહન મંજરી	૪૨ નરસાંહ મેહતા
૭ મ્યુનીસીપાલ ઇ.	૨૫ સતી પદ્મિની	૪૩ સમાજશા
૮ ભોજકુમાર	૨૬ અજીતસિંહ	૪૪ કૃષ્ણ સુદામા
૯ સરદારખા	૨૭ ભગવદ ગીતા	૪૫ મહાકવિ કાળીભાસ
૧૦ હમાદેવડી	૨૮ કુલીન નાયકા	૪૬ રાજરતન
૧૧ વીણાવેલી	૨૯ સતી હમયંતી	૪૭ પ્રહલાદ વિનય
૧૨ વિનય વિનય	૩૦ સતી સુલોચના	૪૮ કૌરવ પાંડવ ભા. ૧
૧૩ મહન મંજરી	૩૧ કેશર કીરોર	૪૯ ભજંધર સતી વંદા
૧૪ હૃદયબાણ	૩૨ મુકદ્દા હરણ	૫૦ કૌરવ પાંડવ ભા. ૨
૧૫ મોહિની ચંદ્ર	૩૩ ઉર્વશી	૫૧ સૌંદર્ય વિનય
૧૬ વિનય કમળા	૩૪ રોહડ કન્યા	૫૨ દેવી દેવહુતી
૧૭ ગીતા સુંદરી	૩૫ પવિત્ર લક્ષ્મી	૫૩ મહારાજ અરોહ
૧૮ સતી સીતી	૩૬ કુસુમલતા	૫૪ શકિમણી હરણ

